

Recente roofvogelliteratuur

Rob G. Bijlsma

Agostini N. & Panuccio M. 2008. Are migration pathways of European Honey Buzzards *Pernis apivorus* passing over Cyprus age-related? Sandgrouse 30: 97-99.

Een verhoudingsgewijs lang verhaal om de onduidelijkheid rond de trek van Wespindieven over Cyprus op te helderen. Er wordt betoogd dat de sterke trek tussen 3 en 18 september 2005 uit juvenielen moet hebben bestaan. Aannemelijk, maar wie gaat dat toetsen? (nicolantonio@tiscalinet.it).

Andreasen N.P. 2008. Genindvandring af vandrefalk *Falco peregrinus* som dansk ynglefugle. Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 102: 309-318.

Slechtvalken waren in Denemarken tussen 1850 en 1950 met 4-6 paren aanwezig. In de jaren dertig en veertig werd het totale aantal paren op 6-9 geschat. Tussen 1973 en 2001 ontbrak de soort als broedvogel. Daarna geleidelijke herbezetting van de vroegere voorkeursplekken, naar 4 paren in 2007. Tot nu toe telkens klifnesters. (Ulhalevej 333A, 4780 Stege, Denemarken).

Arroyo B. 2008. Distribution, effectifs, étude et protection du Busard cendré en Espagne. *Circus'laire* 16-17: 6-7.

Volgens de census van 1995 waren er in Spanje 3500 tot 4500 broedparen van de Grauwe Kiekendief; de telling van 1996 leverde naar schatting 4900 tot 7200 broedparen op (onduidelijk of dat een toename vertegenwoordigt, of betere/andere manier van tellen). De hoogste dichtheden werden in het westen van het land opgemeten, hoofdzakelijk in Extremadura, het westelijk deel van Andalucia en de regio Castilla y León. De zuidoostkust van Spanje was dun bevolkt. De Blauwe Kiekendief bereikt in Spanje zijn meest zuidelijke verspreiding. De telling van 2006 leverde naar schatting 800 tot 1200 broedparen op, voornamelijk in het NW (provincie Castilla y León); 53 % broedt er in landbouwgebieden. De Grauwe Kiekendief verkiest graangewassen; slechts 20 % broedde in een natuurlijke vegetatie. Op het vlak van behoud en bescherming levert dit ernstige problemen op, want er is geen nationaal beschermingsplan. Uit een onderzoek bleek dat 60 % van de jongen nog niet was uitgevlogen bij de start van de oogst. In het centrum en het zuiden van Spanje is er ruimte van één week tot tien dagen tussen het uitvliegen van de jongen en de aanvang van de oogst. (samenvatting door Walter Belis).

Casagrande S., Costantini D., Tagliavini J. & Dell'Omo G. 2008. Phenotypic, genetic, and environmental causes of variation in yellow skin pigmentation and serum carotenoids in Eurasian kestrel nestlings. Ecological Research DOI 10.1007/s11284-008-0503-3.

Door jonge Torenvalken van nest te wisselen kon worden aangetoond dat de mate van geelheid van de weke delen (poten, washuid; een signaal bij ouder-jong communicatie, tevens kunnen pigmenten naar andere delen van het lichaam worden overgezet in tijden van nood) niet erfelijk was maar werd bepaald door de omgeving (via voedsel aangebracht door pleegouders). (casagrande@biol.unipr.it).

Dawson R.D. & Bortolotti G.R. 2008. Experimentally prolonging the brood-rearing period reveals sex-specific parental investment strategies in American Kestrels (*Falco sparverius*). *Auk* 125: 889-895.

Hoe lang zijn vogelouders genegen hun jongen te verzorgen? Deze vraag werd aan Amerikaanse Torenvalken gesteld door de verzorgingsduur experimenteel te verlengen: jongen van 20 dagen oud werden vervangen door jongen die 10 dagen jonger waren. Mannetjes bleven met dezelfde frequentie prooi aandragen, maar vrouwtjes zaten minder lang op de jongen om ze warm te houden, en ook brachten ze minder voedsel aan. Als gevolg hiervan groeiden de nestjonge mannetjes minder snel in gewicht, en de veergroei van mannetjes en vrouwtjes liep vertraging op. Deze gegevens wijzen erop dat de geslachten er een verschillende strategie op na houden waar het de investering in nakomelingschap betreft: mannen investeren naar rato van het aantal jongen in het nest, vrouwen houden rekening met conditie en reproductieve kosten. (dawson@unbc.ca).

Ende G. van den 2008. Slechtvalken op de Dikke Toren in Zierikzee 2006-2007 en 2007-2008. *Zêëlieven* 2007: 9-11.

Vanaf 1999/2000 overwintert er een Slechtvalk op de Dikke Toren in Zierikzee. In 2006/07 was dat een vrouwtje, in 2007/08 een man. In 2006/07 werden de volgende prooien gevonden: 2 Geoorde Futen, 1 Wintertaling, 1 Slobeend, 1 Patrijs, 16 Goudplevieren, 1 Zilverplevier, 3 Kluten, 4 Houtsnippen, 1 Houtduif, 1 Soepduif, 1 Turkse Tortel, 1 Kauw. In 2007/08 waren dat: 1 Geoorde Fuut, 4 Wintertalingen, 1 Waterral, 11 Goudplevieren, 1 Zilverplevier, 2 Kanoeten, 4 Rosse Grutto's, 2 Kluten, 3 Houtsnippen, 2 Watersnippen, 1 Kleine Alk, 1 Houtduif, 4 Soepduiven, 1 Turkse Tortel, 1 Spreeuw. In beide winters werd ongeveer 30% van de prooien niet opgegeten (door steelacties van kraaien).

Freriks K. 2008. De valk. Over valkerij en wilde vogels. Atheneum - Polak & Van Gennip, Amsterdam. ISBN 9789025363826. Gebonden met stofomslag. 224 pp.

Nu Nederland overspoelt raakt met 'valkeniers', een ontwikkeling die alleen maar sterker zal worden, kan enige reflectie geen kwaad. In dit boek wordt die reflectie gedaan door iemand die in zijn jeugd een gewonde Slechtvalk, gevonden in de Engbertsdijkvenen, oplapte en – al doende want immers een groentje - werd gedwongen zich te verdiepen in de valkerijliteratuur en het ambacht van de valkenier. Deze daad loopt als een rode draad door het boek, en werd de aanleiding fragmenten uit de geschiedenis van de valkerij na te lopen (van Italië tot IJsland, met uiteraard veel aandacht voor de Nederlandse geschiedenis rond Adriaan Mollen), de huidige valkerij en roofvogelhouderij van dichtbij mee te maken, musea te bezoeken en zich te begraven in boeken. Want als één ding zeker is, is het wel dat de valkerij in het verleden veel heeft losgemaakt, van minnezangen tot hoge kunst, van poëzie tot aardse lusten. Het boek eindigt met het loslaten van de Slechtvalk. Een mooie apotheose, en een groot contrast met de eerder beschreven bezoeken aan roofvogelshows en roofvogelbedrijven, waar roofvogels de belangen van consumenten moeten dienen.

Gebhardt K.J. & Waits L.P. 2008. High error rates for avian molecular sex-identification primer set applied to molted feathers. *J. Field Ornithol.* 79: 286-293.

Bij gebrek aan bloed worden vaak geruide veren gebruikt om via moleculaire technieken het geslacht van een vogel te bepalen. Het succes daarvan viel tegen: binnen soorten en binnen primer sets was veel variatie in het succes waarmee de vogels werden gesekst. Er worden voorstellen gedaan om dat te verbeteren. (lwaits@uidaho.edu).

Gerritsen G. & van Dijk J. 2008. Grote aantallen veldmuispredatoren in de polder Mastenbroek in het seizoen 2007/2008. Vogels in Overijssel 7: 5-17.

Polder Mastenbroek bij Kampen is ongeveer 6500 ha groot en telde in de winter van 2007/08 (september-maart, maandelijkse tellingen) maximaal 172 Grote Zilverreigers, 182 Blauwe Reigers, 37 Ooievaars, 68 Torenvalken, 274 buizerds, 11 Blauwe Kiekendieven, 7 Bruine Kieken, 2 Ruigpootbuizerds en 3 Velduilen per maand. Deze kwamen alle af op het overvloedige aanbod van veldmuizen. Toch zinken deze totalen in het niet bij die in late jaren zestig en vroege jaren zeventig, toen bijvoorbeeld tot 1300 Torenvalken werden geteld. Een duidelijke aanwijzing dat een hedendaagse muizenplaag niet hetzelfde is als een toentertijdse en dat sommige soorten sterk zijn afgenomen (Torenvalk). (gerritgerritsen@hetnet.nl).

Gierach K.-D. 2008. Die Wiesenweihe in der nordwestlichen Niederlausitz: 2003 bis 2007. Biologische Studien Luckau 37: 70-84.

In 2003-07 werden 20 broedsels van Grauwe Kiekendief gevolgd (18 in granen). Gemiddelde legselgrootte was 3.9 eieren (N=16); er vlogen gemiddeld 2.2 jongen per succesvol broedsel uit (N=9 van 20 broedsels succesvol). Deze nesten werden beschermd. Als prooiësten werden gevonden: 14 veldleeuweriken, 1 pieper, 2 witte kwikken, 1 geelgors, 1 rietgors, 1 mus, 1 zangvogel, 7 eieren, 8 veldmuizen, 1 woelmuis, 1 huismuis, 2 ware muizen, 20 ?muizen/hamster, 1 zoogdier, 4 libellen, 1 grote groene sabelsprinkhaan, 18 sprinkhanen, 27 kevers, 1 doodgraver. Bij Bruine Kiekendief was de legselgrootte gemiddeld 4.37 (N=155), het aantal jongen/paar 2.04 (N=251) en het aantal jongen/succesvol paar 3.21 (N=159). Van de gestarte nesten ging 36.6% overstuur. (Straße der Einheit 20, 15926 Luckau, Duitsland).

Grave C. 2008. Wanderfalke (*Falco peregrinus*) – Neuer Brutvogel auf Nordersand. Seevögel 29: 63.

Op Norderoogsand broedde in 2008 voor het eerst een Slechtvalk, en wel in de duinen; er werden 2 jongen (man en vrouw) geringd. Een ander bodembroedend paar zat op Trischen.

Hirtz M. 2008. Première nidification contemporaine du Balbuzard pêcheur *Pandion haliaetus* en Moselle. Ornithos 15: 380-381.

Bij het meer van Lindre werd in 1982 een kunstnest voor een Visarend geplaatst. Er werd geregeld territoriaal gedrag gezien, maar tot broeden kwam het niet. In 1999 werden nog eens drie nesten geplaatst, die echter deels ten onder gingen tijdens de orkaan Lothar in december van dat jaar (2 overleefden). In voorjaar 2007 begonnen 2 Visarenden belangstelling te tonen, beide geringd maar herkomst onbekend. Op 22 maart 2008 arriveerde de eerste op de nestplaats, gevolgd door een tweede vogel op 6 april. Broeden startte op 26 april. Half juni werd voedsel aangebracht en werd er gevoerd. In de daaropvolgende dagen ging het echter mis; de nestelpoging verliep uiteindelijk in mineur. (michel.hirtz@cg57.fr).

Krüger O. 2007. Long-term demographic analysis in goshawk *Accipiter gentilis*: the role of density dependence and stochasticity. *Oecologia* 152: 459-471.

Populatiegroei in Westfaalse Haviken werd het meest beïnvloed door variaties in de overleving van 1-3-jarige vogels, vooral omdat dichtheidsafhankelijke effecten op deze leeftijdscategorieën de grootste invloed hadden. Omgevingsfactoren hadden weinig effect op populatiegroei. (ok212@cam.ac.uk).

Laursen I.M. 2008. Environmental contaminants, blood parasites, and home ranges of the Red Kite (*Milvus milvus*) in Denmark. MsC Thesis, Department of Biology, University of Copenhagen, Copenhagen.

Restanten van tweede-generatie bloedverdunners (rodenticiden) werden in 4 van de 5 Rode Wouwen aangetroffen, in 11 van de 22 Kerkuilen en in 1 van de 2 Torenvalken. Het ging vooral om bromadioline en brodifacoum; in sommige gevallen was de concentratie potentieel dodelijk. Restanten van organische chloorverbindingen en PCBs waren daarentegen gering, en onvoldoende om dodelijk te zijn of de reproductie in gevaar te brengen. Denemarken heeft een van de hoogste emissies van vlamvertragers in Noord-Europa. Residuen ervan waren geringer dan bijvoorbeeld in België aangetroffen bij Steenuilen en Koolmezen; omdat echter weinig bekend is over de werkzaamheid van deze stoffen, kan niets worden gezegd over de effecten (zeker wanneer combinaties met andere stoffen voorkomen). Van de metalen werden vooral lood (via loodfragmenten in aangeschoten wild; Rode Wouw), selenium (Kerkuilen vooral, wordt toegevoegd aan veevoer) en cadmium (het meest in volwassen Rode Wouwen) aangetroffen. Bloedparasieten waren in geringe mate aanwezig in alle drie de soorten. Van Rode Wouwen werden met behulp van zenders de kern van het activiteitsgebied en het totale activiteitsgebied bepaald, resp. 3.3 en 43.2 km². De grootste afstand tot het nest was 10.5 km. De wouwen foerageerden vooral boven agrarisch gebied (44 % van het oppervlak, naast bos - 49% - de hoofdhabitat). Ze kwamen weinig in de buurt van water. (iml@jarredphoto.com).

Margalida A., Mañosa S., González L.M., Ortega E., Sánchez R. & Oria J. 2008. Breeding of non-adults and effects of age on productivity in the Spanish Imperial Eagle *Aquila adalberti*. *Ardea* 96: 173-180.

Normaliter is het broedsucces van onvolwassen roofvogels lager dan van volwassen soortgenoten. Dat was ook het geval bij Spaanse Keizerarenden; de geringste jongenproductie kwam voor rekening van paren waarin beide partners onvolwassen waren. Onvolwassen Keizerarenden broedden vaak in nieuw-gekoloniseerde gebieden. (margalida@inf.entorno.es).

Martínez J.E., Martínez J.A., Zuberogitia I., Zabala J., Redpath S.M. & Calvo J.F. 2008. The effect of intra- and interspecific interactions on the large-scale distribution of cliff-nesting raptors. *Ornis Fennica* 85: 13-21.

Alleen de Steenarend was gelijkmatig verspreid over het studiegebied, terwijl Havikarend, Slechtvalk en Oehoe een onregelmatiger voorkomen kenden. Steen- en Havikarend zaten liever niet te dicht bij elkaar in de buurt. Havikarend was dominant over Slechtvalk; die laatste werd ook sterk beïnvloed door Oehoe. De dominantie binnen deze klifbewonende roofvogelgroep was grotendeels georganiseerd via gewicht: hoe zwaarder, hoe dominanter, met uitzondering van Oehoe die alle andere soorten kan prederen (nachtelijke leefwijze). (ecoljemt@um.es).

Nielsen J.T. 2008. Kønsspecifiek spredning hos Spurvehøgen *Accipiter nisus* i Vendsyssel. Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 102: 280-288.

De dispersie na het uitvliegen bracht Deense Sperwers (Vendsyssel) vaak niet verder dan de grenzen van het studiegebied in Denemarken. Slechts 8 werden buiten Denemarken gemeld (daarvan maar 1 man), de verste in België. De mediane dispersie-afstand in de eerste negen levensmaanden was 30.1 en 12.4 km voor resp. vrouwen en mannen. Daarna was het resp. 11.5 en 21.8 km. De dispersie ging alle kanten op, met een lichte voorkeur voor ZW of WZW, wat deels met de geografie van het gebied had te maken (begrenzing door watervlaktes). In de eerste periode van de studie (1977-86) correleerde de dispersie-afstand van vrouwen met de broedrichtheid: een hoge dichtheid ging gepaard met verre dispersie. Voor mannen werd dat niet gevonden, noch voor beide geslachten in 1988-97. Een omgekeerde relatie werd gevonden met de havikdichtheid: hoe hoger de dichtheid van Haviken, hoe minder ver de dispersie-afstanden van Sperwers. Dat had vermoedelijk te maken met de hoge sterfte veroorzaakt door Haviken, waardoor de vogels de kans niet krijgen lange afstanden af te leggen. Er werd geen verband gevonden met de kwaliteit van het territorium of kwaliteit van de ouders, noch met legselgrootte of legdatum. Mannen geboren op nesten met een juveniele moeder hadden grotere dispersie-afstanden dan mannen met oudere moeders, maar dat werd niet bij vrouwen gevonden (de grootte van de moeder, zoals afgemeten aan de lengte van haar slagpennen, had geen invloed). Broers leken dezelfde afstanden af te leggen, zussen niet. (jtngossp@mydsl.dk).

Ortego J., Cordero P.J., Aparicio J.M. & Calabuig G. 2008. Consequences of chronic infections with three different avian malaria lineages on reproductive performance of Lesser Kestrels (*Falco naumanni*). J. Ornithol. DOI 10.1007/s10336-008-0287-9.

Infecties met malaria van Kleine Torenvalken had geen invloed op legselgrootte, uitkomstsucces van de eieren en nestsucces. Als alleen naar succesvolle nesten wordt gekeken, bleek infectie van mannetjes met een *Plasmodium*-type van vogelmalaria wél effect te hebben; kennelijk ondervonden de mannetjes, die in het broedseizoen hard moeten werken, voldoende hinder van deze infectie dat ze slechter gingen presteren. (joaquin.ortego@uclm.es).

Peeters H. & Wheeler K. 2008. Vogels en de wet.nl. Vereniging Politie Dieren- Milieubescherming, geen plaats van uitgifte. Gelijmd. ISBN 9879050112918. Prijs €24.95.

Dit jaszak-formaat boek is een herziening van een eerdere versie. De aanzienlijk toegenomen omvang, maar liefst 336 pagina's tegen 120 pagina's in de editie van 1995, is een teken dat de bureaucratie de bescherming van flora en fauna in zijn wurggreep heeft genomen. Wat dat betreft is het lezen van dit boek een leerzame ervaring. De gemiddelde opsporingsambtenaar zal waarschijnlijk een belangrijk deel van zijn tijd kwijt zijn aan het vinden van de weg in het woud der regels, nog afgezien van de vraag hoe die regels toe te passen (gegeven alle – soms willens en wetens ingebrachte – mogelijkheden tot ontduiking via gedragscodes, ontheffingen, convenanten, vergunningen). Ik ben benieuwd of en hoe dit boek daarbij zal helpen. Want zonder hulp

kan niemand zich meer in deze verregelde werkelijkheid bewegen, zoals ook al blijkt als politie en AID ermee worden geconfronteerd (en vaker wel dan niet met de handen in het haar zitten; er wordt al gepleit voor speciale cursussen, omdat de groene jongens er zelf ook niet meer uit komen; en dat werkt alleen maar in het voordeel van de natuurboefjes). Voor de gewone leek is dit boek een handvat waarmee hij via de inhoudsopgave gemakkelijk kan zoeken op onderwerp: of het nu roofvogelvervolging is, of evenementen, recreatie, boskap binnen en buiten het broedseizoen, onderzoek, asiels, vangstmethoden, jacht, schadebestrijding, roekenoverlast, handel en bezit, overheid... Zoals ik al zei: verzin het, kwadrateer het, en zelfs dan is de werkelijkheid ingewikkelder dan je had bedacht. Bij doorbladeren viel me op hoe gedateerd sommige informatie alweer is; zelfs zaken die al jaren anders zijn, worden met oude informatie uitgerust. Het emailadres van de WRN is al geruime tijd: info@werkgroeproofvogels.nl, onze website www.werkgroeproofvogels.nl. Toch al met al een verrekt handig boekje waarvan de rug helaas is gelijmd. Het boekje is bovendien zo klein en dik, dat ik echt kracht moest zetten om de rug te breken. Het is toch de bedoeling dat het mee het veld ingaat? Waarom dan niet ingenaaid, en een soepeler rug gemaakt?

Pol M. 2008. Evaluatie interventiestrategie roofvogelvervolging 2008. Politie Fryslân, Leeuwarden.

In 2008 werden 78 gevallen van roofvogelvervolging bij de politie gemeld, tegen 50 in 2007. Nesten uithalen en vernielen spant de kroon. Doorschieten van nesten is afgenomen in 2008, maar het aantal anderszins vernielde nesten juist toegenomen. Om deze zaken goed te kunnen aanpakken zouden van april tot en met juli twee politiemensen full time in het veld moeten zijn. Er werden meer dan 70 nestlocaties bekeken, en 5 strafrechtelijke onderzoeken uitgevoerd (1x leidend tot proces-verbaal, 2x tot bestuursrechtelijke aanpak). Tussen weidevogelbescherming en vervolging van roofvogels lijkt een min of meer georganiseerd verband te bestaan.

Roemen J. 2008. Influx van de Ruigpootbuizerd in Limburg, 2007-2008. Limburgse Vogels 18: 47-52.

Van najaar 2007 tot voorjaar 2008 werden minimaal 10 verschillen Ruigpootbuizerds in Limburg gezien; normaliter is de soort hier uitgesproken zeldzaam. Veel waarnemingen hadden betrekking op juvenielen, wat op een goed broedseizoen in Scandinavië duidt (soort is daar in de problemen doordat verschillende muizensoorten sterk afnemen als gevolg van kwakkelende winters; opbouw van muizenpopulaties is alleen mogelijk bij een dik en langdurig pak sneeuw). (Bovenste Eind 40A, 6101 ER Echt).

Schumann R., Steinwarz D., Brune J., Kranz J., Skibbe A. & Zegula T. 2007. Revierfassung von Rotmilan *Milvus milvus* und Schwarzmilan *M. migrans* im Jahre 2005 im Rhein-Sieg-Kreise. Charadrius 43: 13-21.

Op 1153.7 km² werden in een gebied in Noordrijn-Westfalen werden 47 territoria van Rode en 7 territoria van Zwarte Wouw vastgesteld. De dichtheid van Rode Wouw nam sterk af gaande van Oost naar West; Zwarte Wouw was nauw gelieerd aan rivierdalen. Over trends is niets bekend. (info@biostation-rhein-sieg.de).

Selås V. & Kålås J.A. 2007. Territory occupancy rate of goshawk and gyrfalcon: no evidence of delayed numerical response to grouse numbers. Oecologia 153: 555-561.

De bezetting van territoria van Haviken en Giervalken heeft sterk te maken met voedselaanbod: veel voedsel, dan hoog aandeel paren dat tot broeden overgaat (andersom: territorium wel bezet, maar geen broedpoging). Al of niet broeden heeft te maken met de conditie van het vrouwtje, wat op zijn beurt afhangt van de voedselsituatie in de winter (Havik) en winterweer (Giervalk). In 1998-2006 bleek het aandeel broedpogingen in een jaar samen te gaan met een hoog aanbod van hoenders en hazen in de voorafgaande herfst; voor Giervalken was de correlatie het best met de stand van de hoenderpopulaties in de voorafgaande herfst en met de temperatuur in december. (vidar.selas@umb.no).

Steen O.F., Olsen A., Skullstad B.R., Johnsen J.T., Stensrud I., Sørensen T.V. & Bollerud B.T. 2008. Lerkiefalken – vår minst kjente falk. Vår Fuglefauna 31: 110-116.

In Noorwegen is de Boomvalk een schaarse broedvogel. Gericht onderzoek in de provincie Buskerud (14.910 km²) leverde een populatie van 60 paren op; voor heel Noorwegen wordt de stand op 150-250 paren geschat. Van de 43 onderzochte nesten in Buskerud in 2007 waren er 35 succesvol. Het aantal jongen per succesvol paar beliep 7x 1, 10x 2, 16x 3 en 2x 4 (gemiddeld 2.37). Ze maakten het meest gebruik van kraaiennesten (32 van de 38 nesten in 2000-2007). Daarmee gedraagt deze populatie zich aan de rand van het verspreidingsgebied hetzelfde als elders in Europa; dat geldt ook voor de broedprestaties.

Strandberg R., Klaassen R.H.G., Hake M., Olofsson P., Thorup K. & Alerstam T. 2008. Complex timing of Marsh Harrier *Circus aeruginosus* migration due to pre- and post-migratory movements. Ardea 96: 159-171.

In totaal drie juveniele en 14 adulte Bruine Kiekendieven in Zuid-Zweden kregen een rugzakje met zender aangemeten. Enkele van deze vogels werden meerdere jaren gevolgd op hun trek van en naar West-Afrika (waar ze overwinterden). De vogels gebruikten een betrekkelijk nauwe corridor, zowel tijdens de najaars- als tijdens de voorjaarstrek. Er werd geen verschil naar geslacht gevonden in treksnelheid, afgelegde afstand of duur van de trek. Alleen tijdens de voorjaarstrek waren de vrouwen iets sneller dan de mannen. Juveniele vogels vlogen minder ver (gingen de Sahara niet over, maar bleven vaak in Zuid-Europa plakken), en waren sowieso langzamer. De voorjaarstrek was gelijk aan de najaarstrek wat betreft snelheid en duur (bij de meeste soorten juist sneller, en korter). De kiekendieven lieten een sterke trouw zien aan broedgebied, stopovers (plekken waar tijdens de trek een stop wordt ingelast) en overwinteringsgebieden. Opmerkelijk genoeg waren ze plaatstrouwer aan stopoverplekken dan aan de broedplek. (Roine.Strandberg@zoökol.lu.se).

Terraube J. 2008. Busards pâles et cendrés au Kazakshtan. Circus'laire 16-17: 7-9.

Het verspreidingsgebied van de Steppekiekendief strekt zich uit van het westen van Rusland, via Kazakstan tot het zuiden van Siberië en het noordwesten van China. De laatste decennia was er een forse daling van de broedaantallen en fragmentatie van de populatiekernen. In Oost-Europa is de soort vrijwel verdwenen. De belangrijkste populaties bevinden zich momenteel in de steppen van Zuid-Rusland en Kazakstan; kennis hieromtrent was gering. Om die reden werd in 2000, 2006 en 2007 in de steppen

van Noord-Kazakhstan naar de invloed van omgevingsvariabelen op de broedecologie bekeken. De nesten werden aangetroffen in een ruime verscheidenheid van habitats, van kruidachtige steppen, tot rietkragen, zoetwatermoerassen en landbouwgebieden. De populatiedichtheid schommelde sterk van jaar tot jaar, afhankelijk van de aanwezigheid van knaagdieren in de vroege lente. Het voedselaanbod was bepalend voor legselgrootte en nestsucces. Bij een laag aanbod was predatie door marterachtigen veel hoger. Bovendien was de predatiedruk in vochtige gebieden groter dan in steppen. De intensivering van de landbouw tussen 2000 en 2006 leidde tot een lager aantal broedparen. Door de economische ontwikkeling van het land riskeren de steppegebieden meer en meer gefragmenteerd te raken ten faveure van de landbouw. De Grauwe Kiekendief, die een ruimer verspreidingsgebied kent, broedt eveneens in Rusland en Kazakstan. Ofschoon de ecologie van deze soort in het studiegebied weinig bekend is, zijn de dichtheden veel stabiel. Dit wordt vermoedelijk verklaard door een ruimer aanbod aan prooidieren (reptielen, zangvogels en knaagdieren), waardoor de soort minder onderhevig is aan schommelingen. Ongeveer 87 % van de nesten werd aangetroffen in Egelantier *Rosa canina* in een overgangszone tussen beboste gebieden en steppen. Slechts een klein aantal van de nesten werd in vochtige gebieden vastgesteld; de soort mijdt landbouwgebieden als broedplaats. De legselgrootte lag gemiddeld hoger dan bij West-Europese populaties en predatie varieerde van jaar tot jaar, afhankelijk van het aantal kleine knaagdieren. Toch lag de predatiedruk hoger dan in West-Europa omdat het steppelandschap rijk is aan predatoren. (samenvatting door Walter Belis).

Trierweiler C., Drent R.H., Komdeur J., Exo K.-M., Bairlein F. & Koks B.J. 2008. De jaarcyclus van de Grauwe Kiekendief: een leven gedreven door woelmuizen en sprinkhanen. *Limosa* 81: 107-115.

Grauwe Kiekendieven in Nederland broeden grotendeels in landbouwgebieden; het welvaren van deze vogels draait deels om veldmuizen. De aanleg van faunaranden wordt gezien als een middel om het voedselaanbod te garanderen, en daarmee het bestaan van kiekendieven. In de overwinteringsgebieden in de Sahel draait het om lokale sprinkhanen, die een betrouwbare voedselbron vormen (in tegenstelling tot treksprinkhanen). (c.trierweiler@rug.nl).

Whitfield D.P., Fielding A.H. & Whitehead S. 2008. Long-term increase in the fecundity of hen harriers in Wales is explained by reduced human interference and warmer climate. *Animal Conservation* 11: 144-152.

De kleine populatie Blauwe Kiekendieven in Wales laat de laatste jaren een stijgende lijn zien, na jarenlange treurnis. In het voedselaanbod werd geen verandering vastgesteld. Wél in de mate van menselijke vervolging, die verminderde. Nestpredatie door Vossen had geen enkel effect; afschot van Vossen had geen invloed op de productiviteit. De warmere meimaanden hadden een positief effect op de productiviteit. Vervolging lijkt de crux te zijn in deze populatie, zoals in elke andere in Groot-Brittannië. (phil.whitfield@natural-research.org).